

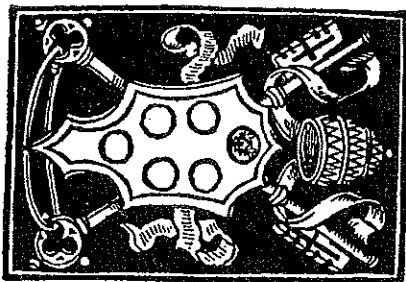
Tu stojím

Fridrich si to dobre zväžil, keď sa obrátil na cisára. O prípade v Ríme rozhodli a formálnej kľatbe sa nedalo vyhnúť. Teraz išlo o to, či štát uloží dodatočný trest, čo museli vyriešiť jeho najvyšší zástupcovia. Luther zrejme nemohol nič iné, len kázať, učiť, modliť sa a čakať, kým iní rozhodnú o tom, ako naložiť s jeho prípadom.

Odpoveď si vyžiadala šesť mesiacov. V porovnaní so štyrmi rokmi premárneného času zo strany cirkvi sa to nezdá dlhý čas, no možno mnohí predpokladali, že cisár, nasiaknutý ortodoxiou Španielska, nestupí nijaký odklad. Cisár však nemohol robiť to, čo by považoval za vhodné. Poméznosť jeho korunovácie ho nezabavila povinnosti pripojiť svoj podpis pod ríšsku konštitúciu a niektorí sa domnievali, že dve klauzuly konštitúcie presadil Fridrich Múdry, aby ochránil Luthera. Jedna si vyhradzovala, že proti nijakému Nemcovi z akéhokoľvek spoločenskej vrstvy by sa nemal viesť súdny proces mimo Nemecka, a podľa druhej by nikto nemal byť postavený mimo zákona bez procesu a bez vypočútia. Je krajne pochybné, že tieto ustanovenia mali skutočne chrániť práva mnícha obvineného z kacírstva, a v ani jednom dochovanom dokumente sa na ne ani Fridrich ani Luther nikdy neodvolávajú. Cisár bol zároveň konštitučným monarchom a nech boli jeho presvedčenia akéhokoľvek, určite nepovažoval za účelné vládnúť v Nemecku absolutisticky.

Musel čeliť rozdelenej verejnej mienke. Niektorí boli za Luthera, niektorí proti a niektorí niekde medzi. Tí, čo boli za Luthera, boli početní, vplyvní a výreční. Aleander, pápežský nuncius v Nemecku, hlásil, že deväť z desiatich Nemcov kričí „Luther“ a ten zvyšný „Smrť pápežovi“². Nepochybne preháňal. Lutherovými prívržencami

Altit Bulla a' dextris eius, in vestitu

deaurato, circumamicta varietatibus.

TITULNÁ STRANA HUTTENOVEJ
SATIRY NA BULU PROTI LUTHEROV

v žilách. Bula *Exsurge* vyšla v novom vydaní s pichlavými poznámkami a v jednom traktáte Hutten sám seba opísal ako „bulobijcu“. Apeloval na cisára, aby sa striasol zberby kňazov. Albrechtovi z Mohuča adresoval násilné vyhľadky. Aleandra, pápežského nuncia, naliehavo žiadal, aby dbal na náreky nemeckého ľudu a súhlasil so spravodlivým súdnym procesom, ktorý by sa nemal odmietnuť ani otcovrahovi. „Vári si myslíte,“ pýtal sa Hutten, „že pomocou ediktu, podvodne vymámeného od cisára, budete môcť oddeliť Nemecko od slobody, viery, náboženstva a pravdy? Myslíte si, že nás môžete zastrášiť pálením kníh? Tento problém sa nevyrieši perom, ale mečom.“⁷⁵

Najplyvnejší z Lutherových zástancov bol Fridrich Múdry a ten zašiel tak ďaleko, že ospravedlňoval spálenie pápežskej buly. Na sneme vo Wormse dovoli Fritzovi, svojmu dvornému šašovi, aby napodobňoval kardinálov.⁷⁶ Fridrich sa nedal prehovoriť, ani keď mu ponúkli zlatú ružu, odpustky pre zámočný kostol vo Wittenbergu a prebendu pre jeho nemanželského syna. Najjasnejšie Fridrichovo vyznanie vo veci Luthera máme len z tretej ruky. Aleander tvrdil, že od Joachima z Brandenburgu počul, že Fridrich

mi však nebolo možné opovrhovať. Mal vplyvných zástancov. Franz von Sickingen kontroloval zo svojej pevnosti na Ebernburgu údolie Rýna a ľahko mohol zabrániť cisárovi, ktorý prišiel do Nemecka bez španielskeho vojska, aby niččo podnikol. Lutherovi stúpenci boli výreční, najmä Ulrich von Hutten, ktorý sa odmietol podriaďiť Rímu a vyhnúť sa tak exkomunikácii. Metal z Ebernburgu kliatby proti pápežskej kúri a jeden po druhom chrtil manifesty, z ktorých Aleandrovi tuhla krv

mu povedal: „Našej viere dlho chýbalo toto svetlo, ktoré do nej vniesol Martin.“⁷⁷ Túto poznámku musíme brať s rezervou, lebo obaja zúčastnení si želali pošípiť Fridrichovu povest chybní o jeho oddanosti Lutherovi. Sám kurfiršt opakovane zdôrazňoval, že nestáva Lutherove názory, ale požaduje, aby ho vypočuli. Keby tento mních spravodlivo vypočuli a odsúdili, Fridrich ako kresťanský knieža by si prvý konal proti nemu svoju povinnosť. Fridrichovo chápanie spravodlivého vypočutia však znamenalo, že Luthera mali usvedčiť na základe Svätého písma. Fridrich sa často vyjadroval neučito k sporným veciam, ale ak zaujal jasné stanovisko, bol neústupný.⁷⁸

Na opačnej strane stáli pápeženci, ľudia ako Eck, ktorí sa riadili pokynmi z Ríma. Kúria opakovane naliehavo žiadala, aby vytrhli ten kúkol, vyhnali tú prašivú ovcu, odrezali zhnitý úd a hodili cez palubu toho, čo rozhojďáva bárku svätého Petra.⁷⁹ Rím počas celého súdneho procesu zastupoval Aleander a jeho cieľom bolo dosiahnuť, aby o prípade rozhodol cisár bez zohľadnenia mienky nemeckých stavov, o ktorých sa vedelo, že sú nejednotné. Luther predovšetkým nemal dosiahnuť, aby ho vypočúvali pred svetským súdom. Cirkve ho už zavrhla a laický stav mal jednoduchého splniť rozhodnutie cirkvi, a nie opätovne skúmať dôvody odsúdenia.

Pozíciu v strede zaujala skupina, vedená osobne Erazmom, ktorý sa napriek svojim slovám, že roztržka je nenapraviteľná, vytrvalo snažil o sprostredkovanie. Bol dokonca otcom memoranda, navrhujúceho, aby cisár a králi Anglicka a Uhorska ustanovili neustranný tribunál.⁸⁰ Erazmovci ako jedna zo strán necítili tak ako ich vodca hlbku rozporu medzi Lutherom a cirkvou či medzi Lutherom a nimi samými.

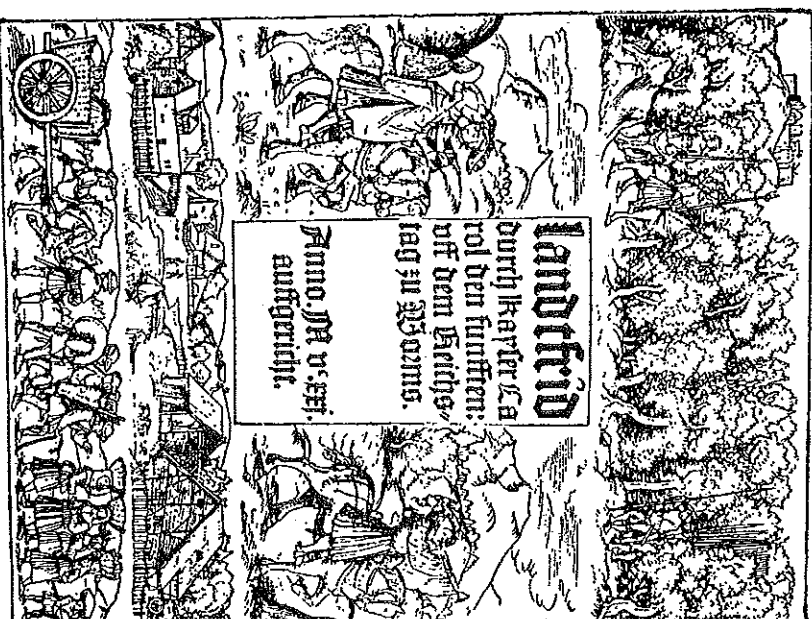
Pri takto rozdelenej mienke sa riešenie Lutherovho prípadu nemohlo obísť bez prietahov. Lutherovi zástanci sa zámerne uchýlili k obštrukciám. Napodiv však, k tým, čo robili najväčšie obštrukcie, patrili niektorí z Vatikánu - pápežovi sa totiž naplnili najhoršie obavami, ktoré mal zo zvolenia Karola za cisára, a teraz prejavoval ochotu podporovať Francúzsko, aby obmedzil moc cisára Svätej rímskej ríše.

No keďkoľvek sa podniklo niečo v tomto smere. Karol napriek všetkej svojej ortodoxnosti dal na vedomie, že Luthera môže použiť ako zbraň.⁹ Dokonca i najväčší aktivisti na scéne boli menej aktívni, ako by sa dalo očakávať. Huttena držala na uzde nádej - veril, že dejiny sa nevyhnutne zopakujú a v pravý čas sa každý nemecký cisár dostane do rozporu s neoprávnenými nárokmi pápeža na svetskú moc.¹⁰ Zlákaný týmito vyhlídkami odložil načas svoju vojnu proti kňazom, až ho istý humanista začal podpichovať, že má len jalové reči.¹¹ Napriek tomu však Aleandra jeho hrozby a kliatby zastrášili; keď pápež poslal bulu, ktorou exkomunikoval Luthera a zároveň aj Huttena, Aleander ju odmietol zverejniť a poslal ju naspäť do Ríma, aby z nej najprv vymazali Huttenovo meno.¹² Takáto korešpondencia sama osebe trvala mesiace, a tak sa pre Aleandrovi ustráchanú opatrnosť stalo, že Luthera v skutočnosti cisárska ríša postavila mimo zákona skôr, než ho cirkev formálne exkomunikovala.

PRÍSŮBENIE VYPOČUTIA A ODVOLANIE PRÍSŮBU

Karol stál pred problémom, kde, ako a kto má Lutherov prípad pre-rokovať. Rozhodnutie padlo štvrtého novembra 1520, keď sa Karol po svojej korunovácii v Aachene odišiel poradiť do Kolína so „strýkom Fridrichom“, ktorého odrezali od sveta problémy s dnou.¹³ Všetci vedeli, že sa rokuje o dôležitých veciach. Lutherovi stúpenci polepili mesto plagátmi s odvolaním sa k cisárovi.¹⁴ Za stranu pápežencov sa Aleander poponáhal k Fridrichovi Múdreému, aby sa dozvedel jeho názor a aby naňho naliehal, nech prenechá prípad pápežovi. Fridrich si namiesto toho dal zavolať Erazma, vodcu strany umiernených, a spýtal sa ho na jeho názor. Erazmus skrívil ústa. Fridrich sa dožadoval vážnejšej odpovede. „Luther sa veľmi prevrnil“, znal Erazmov verdikt, „pretože siahol mŕtvicom na brucho a pápežovi na korunu.“¹⁵ Fridrich sa zasmial.

Takto posilnený rokoval Fridrich s cisárom a získal od neho sľub, že Luthera neodsúdia bez vypočutia. Nevieme, aké dôvody Karola presvedčili a nevieme ani, aký druh vypočutia mal na mysli.

WORMSKÝ SNEM A VEREJNÝ POKOJ

Univerzita vo Wittenbergu pohotovo navrhla vypočúť na sneme nemeckého národa, ktorý sa mal čoskoro zísť v meste Worms.¹⁶ Fridrich odovzdal návrh cisárovým poradcom a dvadsiateho ôsmeho novembra dostal od Jeho Veľičenstva odpoveď, adresovanú „milovaného strýkovi Fridrichovi“. „Prajeme si, aby ste priviedli vyššie zmieneného Luthera na snem, ktorý sa má konať vo Wormse, aby ho mohli dôkladne vyšetriť kompetentné osoby a aby nebolo účinné nič proti spravodlivosti ani proti zákonu.“¹⁷ Nevýjadril sa, proti

akému zákonu, ani nenapísal, kto má vyšetrovanie viesť a ani sa nezmenil, či Luther bude smieť obhajovať svoje názory. Luther mal prísť, to bolo všetko. Odvolanie k cisárovi bolo vypočuté. Toto pozvanie z dvadsiateho ôsmeho novembra signalizovalo prekrápujúci obrat v politike. Ochrana viery, ktorý páli knihy, teraz pozval autora tých istých kníh na akési vypočutie. Dal sa cisár presvedčiť politikou Erazma? Došlo v politike k niečomu novému, čo ho znepokojovalo a nútilo na istý čas robiť prieky pápežovi a byť zadobre s Nemcami? Obával sa ľudového povstania? Nepoznáme jeho pohútky; vieme len to, že pozvanie naozaj prišlo.

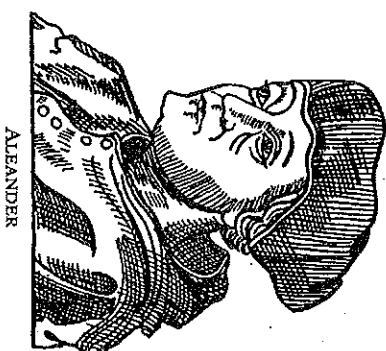
Toto sa odohralo v novembri, ale Luther sa v skutočnosti dostavil na snem až v apríli nasledujúceho roku. V medziobdobí pozvanie najprv zrušili a neskôr obnovili. Všetka pozornosť súčasnejších strán sa sústredila na jedinú otázku: Má dostať Luther povolenie dostať sa pred svetský tribunál, aby ho vypočúvali v záležitosti viery? „Nikdy“, vyhlásil rozhodne Aleander.

Čo sa mňa týka, ochotne sa postavím proti tomuto Satanovi, ale autorita Svätej apoštolskej stolice sa nemá narušovať podľa riadení sa súdu laického stavu. Ten, koľko odsúdil pápež, kardináli a preláti, má byť vypočutý iba vo väzení. Laický stav, vrátane cisára, nedokáže posúdiť tento prípad. Jediným oprávneným súdom je pápež. Ako možno nazývať cirkvi Petrovou loďou, keď Peter nie je pri kormidle? Ako môže byť Nôchovým korbom, keď Nôach nie je kapitánom? Ak chce byť Luther vypočutý, môže dostať glejt do Ríma. Alebo by ho Jeho Veľičenstvo mohlo poslať k inkvizítorom v Španielsku. Môže celkom dobre odvolať aj tam, kde je, a potom prísť na snem, aby získal odpustenie. Požaduje miesto, ktoré nie je podotvrdené.¹⁸ Aké miesto nepovažuje za podotvrdené okrem Nemecka? Akých sudcov by prijal okrem Huttiena a tých básnikov?¹⁹ Vari bola katolícka cirkev tisíc rokov mŕtva, len aby ju oživil Martin? Vari celý svet blúdi a iba Martinove oči vidia?²⁰

Na cisára to zapôsobilo. Sedemnásteho decembra odvolal pozvanie priviesť Luthera na snem. Ako dôvod sa uvádzalo, že uplynula šesťdesiatdňová lehota, a preto, keby Luther prišiel do Wormsu, mesto by sa ocitlo pod interdiktom.²¹ Možno pochybovať o tom, či toto bola tá pravá príčina. Pohútky cisára pre odvolanie pozvania nám unikajú rovnako ako jeho pohútky pre samotné pozvanie. Formálne totiž kľatu na Luthera ešte neuvalili, a keby aj, dal sa zabezpečiť pápežský dispens. Karola možno presvedčil Aleander, možno ho popudil Luther, keď spálil bulu, možno ho skľučovali nové správy zo Španielska, alebo sa možno chcel uzmiert s pápežskou stolicou. Nech už mal akokoľvek dôvody, mohol sa vyhnúť hanbe z toho, že verejne zmenil svoje rozhodnutie. Stačilo by len počkať, pretože Fridrich Múdry odmietol pozvanie s odôvodnením, že spálenie Lutherových kníh znamenalo, že o jeho prípade sa predčasne rozhodlo, za čo podľa Fridrichovho presvedčenia cisár nenesie zodpovednosť.²² Fridrich mohol právom pochybovať, pretože v ten istý deň, keď v Mohuči páli knihy, poslal cisár svoje pozvanie. Fridrich sa rozhodol, že donúti Karola zaujať jasné stanovisko a prevziať plnú zodpovednosť.

Kurfirst sa preto opýtal Luthera, či by bol ochotný dostať sa, ak by ho pozval sám cisár. Luther odpovedal:

Pytate sa ma, čo urobím, ak ma zavola cisár. Pôjdem, aj keby som bol taký chorý, že by som ležal stál na nohách. Ak ma volá cisár, volá ma Boh. Ak bude proti mne použitie násilie, čo je celkom možné, poručím svoj prípad Bohu. Žije a panuje Ten, ktorý troch mládenčov z ohnivej pece babylonského kráľa zachránil, a ak ma On nezachráni, moja hlava nemá nijakú cenu.

nu v porovnaní s Kristom. Teraz nie je vhodný čas myslieť na bezpečnosť. Musím dbať o to, aby sa nezačalo opovrhovať evanjeliom pre náš strach vyznať a krvou spečať svoje učenie.²⁵

O jeho vnútornom rozpoložení nám viac prezrádzajú listy Staupitzovi:

Teraz nie je čas skrčiť sa od strachu, ale nahlas kričať, keď nášho Pána Ježiša Krista zatracujú, zlovečia mu a rúhajú sa. Ak ma vy nabádate k pokore, ja vás nabádam k pýche. Ide o veľmi vážnu vec. Vidíme trpieť Krista. Ak sme až doteraz mali byť tichí a pokorní, pýkam sa vás, či teraz, keď je blaho-slavený Spasiteľ na posmeh, nemáme za neho bojovať. Otcé, nebezpečenstvo je väčšie, než si mnohí myslia. Teraz platia slová evanjelia: „Každého, kto mňa vyzná pred ľuďmi, vy-znám i ja pred svojím Otcom, ktorý je na nebesiach. Toho však, kto by ma zaprel pred ľuďmi, zapriem aj ja pred svojím Otcom, ktorý je na nebesiach.“ Toto vám píšem otvorene, pretože sa obávam, že vŕhate medzi Kristom a pápežom, hoci je medzi nimi taký diametrálny rozdiel. Modlime sa, nech Pán Ježiš výdychom zničí toho syna zatratenia. Ak sa vy nevydáte touto cestou, dovoľte ísť mne. Veľmi ma zarmucuje vaša ústupnosť. Zdá sa mi, že sa veľmi líšite od Staupitza, ktorý keď sme boli v Augsburgu a vy ste mi povedali: „Pamätaj, brat, že táto vec si začal v mene Pána Ježiša.“ Nikdy som na to neza-budol a teraz to trávim ja vám. Spočiatku som sa triasol od strachu, keď som páli pápežove knihy, ale teraz mi je na duši tak ľahko ako nikdy v živote. Veď sú omnoho zhubnejšie, než som si myslel.²⁶

CISÁR SA UJÍMA ZODPOVEDNOSTI

Aleander, ktorý netušil o zmene prístupu k Lutherovi, považoval dobu za vhodnú na predloženie ediktu, ktorý by mal cisár vydať bez

ohľadu na mienku snemu. Cisár odpovedal, že sám nič nepodnik-ne.²⁷ Arcibiskup z Mohuča ešte nedorazil; a keď prišiel, bol proti ediktu, hoci len pred mesiacom dal sám povolenie na spálenie Lutherových kníh. Saský kurfirst prišiel až v deň sviatku Troch kráľov a do mesta pricválal ako jeden z mudrcov, prinášajúc dary mladému cisárovi, od ktorého dostal ďalšiu zmenu politiky. Karol prisľúbil, že sa ujme zodpovednosti za Lutherov prípad. Keď to Lutherovi oznámili, odpovedal Frídrichovi: „Som úprimne rád, že sa Jeho Veľčenstvo ujme tejto veci, ktorá nie je mojou, ale vecou celého kresťanstva a celého nemeckého národa.“²⁸

Karolov prisľub však zjavne neznamenal, že Luthera na sneme verejne vypočujú. Namiesto toho vymenovali komisiu, ktorá mala prerokovať tento prípad a Aleandrovi dovolili, aby pred ňou pred-niesol reč. Výhodu, ktorú mu takto poskytl, pokazil hneď na za-čiatku, keď sa pustil do dokazovania, že Luther je odporný kacír. Namiesto toho, aby dôsledne vystúpil s tvrdením, že komisia zlož-e-ná z laikov nemá nijakú právomoc, on sa snažil na základe stredo-vekého rukopisu dokázať, že pápežstvo existuje prinajmenšom od čias Karola Veľkého. Toto všetko by sa celkom hodilo na lipskej diš-pute, ale čas pre takúto diskusiu už pominul. Medzitým sa už totiž pápež vyjadril a od snemu sa nepožadovalo, aby pápežský verdikt schválil, ale aby ho jednoducho realizoval. Komisia si ho vypočula a vyjadrila sa, že bude musieť počkať.²⁹

Prietahy ešte napomáhali živiť nálady ľudového násilia v meste. Dochované správy z oboch znepriatelených strán naznačujú, že na obzore bola náboženská vojna. Aleander s počtmi mučeníka hlásil:

Martína vyobrazujú so svätožiarnou a holiubicou nad hlavou. Ľudia tieto obrázky božkujú. Predalo si ich také obrovské množstvo, že sa mi nepodarilo získať ani jeden. Objavila sa karikatúra s nadpisom „Bojovníci za kresťanskú slobodu“, na ktorej Luthera s knihou v ruke sprederáza Hutten v brenni a s mečom. Ďalšia zobrazuje v popredí Luthera a za ním Huttena, nesúceho truhlicu, na ktorej sú dva kaličky s nápi-som „Archa pravej viery“. Erazmus vpredu hrá na harfu ako

Dávid. V pozadí je Ján Hus, ktorého Luther nedávno vyhlásil za svojho svätého. V ďalšej časti obrázku pápeža a kardinálov práde spútanajú vojaci stráže. Nemôžem vyjsť ani na ulicu, lebo Nemci hneď siahajú po meči a škrtu zubami. Dúfam, že pápež mi udelí úplné odpustky a postará sa o mojich bratrov a sestry, ak sa mi niečo stane.²⁸

Z opáčnej strany opisuje nepokoje jeden z humanistov Wormsu v liste Huttenovi:

Isť Španiel roztrhal vaše vydanie bub a zašľapal ho do blata. Cisársky kurát a dvaja Španieli chytili muža so šesťdesiatimi výtlačkami spisu O babylonskom zajatí cirkvi. Ľudia sa zbegli na pomoc a útočníci sa museli uchýliť do zákutia. Španiel na koni prenasledoval jedného z našich, ktorému sa len tak-tak podarilo uniknúť cez bránu. Španiel tak prudko zarážil koňa, že z neho spadol a nevládol sa postaviť, až kým ho Nemec nezabil. Každý deň dvaja-troja Španieli precvičujú na svojich muloch cez trhovisko a ľudia musia pred nimi ustupovať. Toto je naša sloboda.²⁹

Otvorené násilie sa nepretížte vyvolávalo rozširovaním hanlivých pamfletov. Aleander tvrdil, že ani voz by neuniesol tie hrubé a vulgárne traktáty, ktoré zaplavili Worms.³⁰ Také, ako napríklad paródia na apoštolské vierovyznanie:

Verím v pápeža, čo nás spúta a uvoľňuje v nebi, na zemi i v pekle, a vo Svätokupectve, jeho jediné dieťa, nášho Pána, ktorý sa počal z kanonického práva a narodil sa z rímskej cirkvi. Za jeho vlády tľepela pravda, bola ukrižovaná, umrela a bola pochovaná, skrze kľatbu zostúpila do pekel, vstala z mŕtvych

LUTHER S HOLUBICOU NAD HLAVOU

skrze evanjelium a Pavla a ustúpila ku Karolovi, sedí po jeho práci. Odtiaľ pride súdiť veci duchovné i svetské. Verím v kanonické právo, v pápeženeckú cirkev, v skazu viery a spoločensťu svätých, v odpustky tak vo veci odpustenia viny, ako aj trestu v očistci, vo uzkriesenie tela v epikurejskom ži-vote, pretože je nám daný Svätým otcom, pápežom. Amen.³¹

Cisára to nahnevalo. Keď mu šiesteho februára odovzdali Lutherovo odvolanie, roztrhal ho na kusy a podupal po ňom.³² Rýchlo sa však ovládol a zvolal plenárne zasadanie snemu na trinásteho februára. Na sneme sa mala navrhnuť nová verzia ediktu, ktorý by bol vydaný v mene cisára, ale so súhlasom snemu. Aleander dostal príležitosť spracovať myseľ prítomných trojhodinovou rečou, no znova dovolil, aby mu príležitosť prekážla pomedzi prsty. Teraz mohol napraviť chybu, ktorej sa dopustil pri svojom vystúpení pred komisiou. Dva dni predtým mu doručili pápežskú bulu, ktorá exkomunikovala Luthera. Stačilo mu ju len predložiť, aby oslabil námetku, že od snemu sa žiada postaviť mimo zákona muža, ktorého zatiaľ nedala do kľatby cirkev.³³ Práve toto bol moment, v ktorom zaváhal, pretože v bule sa spomínal nielen Luther, ale aj Hutten. Dokument teda nepredložil. Snem začal vyšetrovať prípad kacírstva a za to, že sa svetské zhromaždenie zmenilo na cirkevný koncil, bol zodpovedný skôr Aleander než Luther.

Aleander bezpochyby uviedol proti Lutherovi veľmi pádne dôkazy, oveľa pádnejšie než bola, ktorá jednoducho prevzala skoršie odsúdenie z buly *Exsurge Domine* bez nového preskúmania podvrätnejších traktátov z leta roku 1520. Aleander sa naučil naspamäť celé odseky týchto prác a znova sa snažil dokázať, že Luther je kacíř, čo prinútil Jána Husa z peklá a schválil nielen niektoré, ale všetky články jeho učenia. V dôsledku toho musí schudovať aj Wyclifovo popretie skutočnej prítomnosti [čo Luther v skutočnosti nerobil] a Wyclifovo tondenie, že ani jeden kresťan nemôže iného zviazať zákonom. Túto vec Luther tvrdil v spise O slobode kresťana [čo Luther v skutočnosti nerobil]. Odmietla reholné sľuby. Odmietla obrady. Odvoláva sa na kon-

cily a odmietla autoritu koncilov. Tak ako všetci kacíri, odvoláva sa na Sväté písmo, a predsa zavrhuje Sväté písmo, keď v ňom nenachádza podporu. Vyhadzuje List Jakubov, lebo obsahuje text, ktorý dokladá sťatost posledného pomazania [čo určite nebol Lutherov dôvod]. Je to kacíř, a to tondošijny kacíř. Žiada o vypočutie, ale ako možno vypočuť toho, kto nepočúva ani anjelov z neba? Podnecuje tiež k vzburе. Tvrdí, že Nemci by si mali umyť ruky v krvi pápežencov. [Ide zrejme o narážku na Lutherov nespútaný výbuch proti Prieriasovi.]³⁴

Pred snemom sa nič kompromitujúcejšieho proti Lutherovi nedalo uviesť. Od snemu sa teraz žiadalo, aby schválil cisársky edikt vyhlašujúci Luthera za kacířa, šíriaceho články českého kacířstva, a za buríča, ktorého čoskoro pápež oficiálne exkomunikuje. (Bulu, samozrejme, zdržali.) Ak ho nezbavia viny, mali by ho uväzniť a jeho knihy úplne zničiť. Ty, čo by nekonali v súlade s ediktom, dopustili by sa užážky majestátu.³⁵ Predloženie tohto ediktu vyvolalo búрку. Kardinál Lang v zasadačej sieni snemu musel od seba odtrhnávať saského a brandenburského kurfirsta. Kurfirst Rýnskeho falcka, inokedy skrípy na slovo, ručal ako býk.³⁶ Stavy si vyžiadali čas a dväťnásteho odpovedali, že Lutherovo učenie sa už tak pevne zakorenilo medzi ľuďmi, že odsúdenie bez vypočutia by spôsobilo vážne nebezpečenstvo vzbury. Mali ho priviesť pod ochranou glejtu na snem, aby ho tam vypočuli učení muži. Mali ho priviesť, aby odpovedal, nie aby diskutoval a zdôvodňoval. Ak by sa zriekol toho, čo povedal proti viere, dalo by sa diskutovať o ostatných veciach. Keby odmietol, snem by podporil edikt.³⁷

POZVANIE LUTHERA OBNOVENÉ

Po tomto sa cisár vrátil k svojmu predošlému súhlasu s tým, aby sa Luther dostavil na snem. Edikt podrobil dôkladnému preskúmaniu a upustilo sa od trestov za urážku majestátu. Edikt mal vyjsť skôr v mene stavov než v mene samotného cisára a Luthera mali priviesť na snem, aby ho vypočuli.³⁸ Cisár potom zostavil nové po-

zvanie pre Luthera. Vyhotovili ho šiesteho, no odoslali až jedenásťteho, pretože medzitým došlo k ďalšiemu pokusu prinútiť Fridricha, aby si zobral na zodpovednosť privedenie odsúdeného. Ten však hodił toto bremeno späť na cisára,³⁹ ktorý napokon poslal úradný list s oslovením „Nášmu vznešenému, drahému a váženému Martinovi Lutherovi“. Keď to uvidel Aleander, zvolal: „Nebesia!“ Takto sa predsa neoslovuje kacíř.⁴⁰ A list pokračoval: „My aj snem sme sa rozhodli požiadať ťa, aby si sa dostavil pod ochranou glejtu a odpovedal na otázky ohľadom tvojich kníh a učenia. Na príchod ti dávame dvadsaťjeden dní.“⁴¹ Neuvažda sa v ňom jasne, že by mu vopred znemožnili diskutovať. Pozvanie nedostal bežným spôsobom, ale doručil mu ho priamo do rúk cisársky herold Gašpar Sturm.

Prišiel Luther na snem? O tom sa dalo právom pochybovať. Späťtému totiž napísal:

Cisárovi odpoviem, že ak som pozvaný len na to, aby som odvolal, tak neprídem. Ak sa odo mňa čaká len to, aby som odvolal, to môžem urobiť celkom dobre aj tu. Ak ma však pozývajú na smrť, tak prídem. Dúfam, že iba pápeženci si poškrabajú ruky mojou krvou. Antikristi krabujú. Stane sa vóla Božia.“⁴²

Inému človeku napísal:

Takto bude znieť moje odvolanie vo Wormse: „Predtým som tvrdil, že pápež je Kristovým námestníkom. Odvolávam. Teraz tvrdím, že pápež je Kristovým protivníkom a apoštolom diabla.“⁴³

Luther sa zjavne rozhodol prísť.

Na ceste do Wormsu sa dozvedel o edikte, ktorým sa konfiskujú jeho knihy. Jeho zverejnenie pozastavil, azda z obavy, že keby ho uvidel, usúdil by, že o jeho prípade sa už rozhodlo a neprišiel by. On však poznamenal: „Ak mi v tom nezabránia silou, alebo ak cisár neodvolá svoje pozvanie, vstúpim do Wormsu pod zástavou Krista proti bránam pekla.“⁴⁴ Nerobil si nijaké ilúzie, pokiaľ išlo o to, ako to asi dopadne. Po ováciách, aké mu pripravili v Erfurte, pozname-

nal: „Mal som svoju Kvetnú nedeľu. Rád by som vedel, či je táto pompa iba pokúšením, alebo je aj znamením mučeníckej smrti, čo mi hrozí.“⁴⁵

Kým sa čakalo na jeho príchod, vo Wormse vydali ďalší pamflet s nadpisom *Litánia Nemcov*:

*Kriste, vyslyš Nemcov; Kriste, vyslyš Nemcov. Pred zlymi radcami ochraň Karola, ó, Pane. Pred záhubou na ceste do Wormsu ochraň Martina Luthera, ochraň Ulricha von Huttena, ó, Pane. Nepripusť, Pane, aby Ťa nanovo ukrížovali. Očisti Aleandra, ó, Pane. Stesaj z nebies nunciou, čo pracujú vo Wormse proti Lutherovi. Ó, Kriste, Pane náš, vyslyš Nemcov.*⁴⁶

Umiernení z radov katolíkov však prišli s prosbou, či by sa tento prípad nemohol vyriešiť mimo súdneho dvora. Na čele tejto skupiny stál cisárov spovedník Glapion. Je diskutabilné, či bol úprimným erasmovcom, alebo hral dvojitú hru, ale so svojím vyjednáváním začal určite skôr, než sa mohlo vynoriť akékoľvek podozrenie, že sa len snaží odvieť Luthera od cesty do Wormsu dovtedy, kým nevyprší platnosť glejtu. Glapion sa už predtým obrátil na Fridricha Múdreho s veľmi priťažlivou argumentáciou. Tvrdil, že Lutherove predchádzajúce diela si vraj získali jeho srdce. Bezvýhradne súhlasil s úrokom proti odpustkom a v diele *O slobode kresťana* videl obdivuhodného kresťanského ducha. Keď si však prečítal *O babylonskom zajatí cirkvi*, bol prosto zdesený. Nemohol uveriť, že Luther sa prizná k autorstvu tejto knihy. Nepripomínala jeho obvyklý štýl. Ak ju skutočne napísal, určite tak urobil v návale zlosti, a v tom prípade by mal ochotne pripustiť, že citkevy ju vykladá správne. Keby sa prispôbil, mnohí by ho podporili. Túto záležitosť treba vyriešiť bez účasti verejnosti, lebo inak diabol vyvolá svätú vojnu a rebéliu. Z verejného sporu nemôže vzísť nič dobré a z toho, že sa Luther objaví vo Wormse, môže mať úžitok len diabol.⁴⁷

Táto naliehavá prosba si veľmi ľahko získavala priazeň, pretože bola pravdivá. Keby bol Luther ochotný zlieknúť sa útoku proti

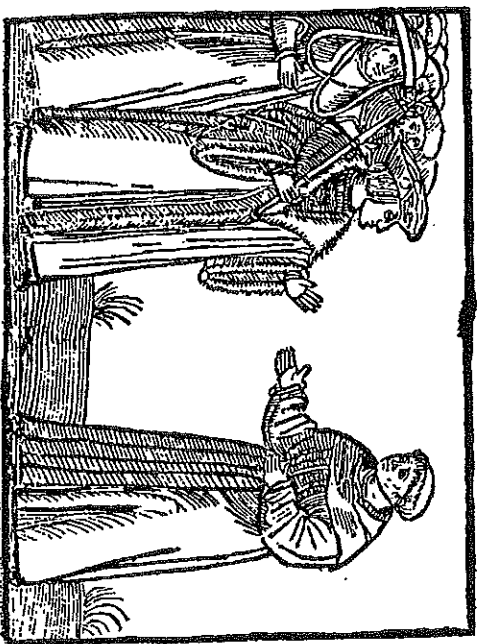
sviatostiam, mohol by sa zhromaždený nemecký národ jednotne postaviť za obmedzenie pápežskej moci a zdierania. Snem mohol od pápeža vyžymkať také výsady, ktoré už udelil silným národným štátom, Francúzsku, Španielsku a Anglicku. Mohli sa vyhnúť rozkoľu a odvrátiť náboženskú vojnu. Pre muža, akým bol Fridrich Múdry, musel byť tento návrh veľmi priťažlivý, ale rozhodol sa, že sa nepustí do nijakých predbežných rokovaní, ktoré by cisárovi poskytlí príležitosť vyhnúť sa zodpovednosti.

Glapion sa potom obrátil na iných. Prečo to neuskúsiť cez Sickingena a Huttena? Najprv si treba zaviazat Huttena penziou od cisára, a potom nech Luthera pozvú na Sickingenov hrad na Ebernburgu, kde sa bude rokovať. Glapion mal toľko odvahy, že osobne navštívil Sickingena a Huttena v ich ohlom hniezde. Prejavil toľko sympatií k Lutherovi a vytvoril taký dojem cisárovej priazne, že Hutten prijal penziu (následne ju odmietol), a Sickingen poslal svojho kuřaťa Martina Bucera, aby zastavil Luthera na jeho ceste do Wormsu a ponúkol mu pozvanie. No Luther si postavil hlavu, že ide do Jeruzalema, a od svojho rozhodnutia nemienil ustúpiť.⁴⁸ Vstúpil by do Wormsu, hoci by tam bolo aj toľko diablov, ako je škridiel na streche. Na Huttena to silno zapôsobilo. „Je nad silku jasnejšie,“ napísal Pirckheimerovi, „že ho riadila Božia ruka. Nevšimaj si všetky tie ľudské úvahy a vydal sa úplne do rúk Božích.“⁴⁹ A Lutherovi: „V tom je medzi nami rozdiel. Ja prihladam na ľudí. Vy, ktorý ste už dokonalejší, zverujete všetko Bohu.“⁵⁰

LUTHER PRED SNEMOM

Šesťnásteho apríla prišiel Luther do Wormsu na saskom krytom dvojkolesovom voze spolu s niekoľkými druhmi. Pred nimi šiel cisársky herold s orlom na svojom plášti.⁵¹ Hoci bol čas večere, dve tisíce ľudí sa vyhnulo do ulíc, aby Luthera odprevadilo k miestu, kde sa ubytoval. Na druhý deň o štvrtý ho navštívili herold a cisársky masťal, ktorí ho bočnými uličkami, aby sa vyhlí davom, priviedli na schôdzu cisára, kurfiestov a časti zástupcov stavov. Mních stál pred panovníkom, ktorý vyhlásil: „Tento človek zo mňa nikdy heretika nespraví.“⁵²

Táto scéna sa priam núka na dramatické vykreslenie. Na jednej strane Karol, dedič dlhej línie katolíckych panovníkov - romantika Maximiliána, katolíka Ferdinandá, ortodoxnej Izabely - potomok habsburskej dynastie, pán Rakúska, Burgundska, Holandska, Španielska a Neapolského kráľovstva, cisár Svätej rímskej ríše, pánujúci nad rozsiahlejším územím než ktokoľvek iný okrem Karola Veľkého, symbol stredovekej jednoty, stelesnenie skvelej, i keď vytrácajúcej sa tradície; a pred ním obyčajný mních, syn baníka, ktorý nemal nič, o čo by sa mohol oprieť, okrem svojej viery v Božie slovo. Stretna sa tu minulosť s budúcnosťou. Niektorí tento okamih po-

LUTHEROVO PRVÉ VYSTÚPENIE VO WORMSE

važovali za počiatok novej doby. Dostatočne živý kontrast vnímal do určitej miery sám Luther. Bol si dobre vedomý, že ho nevychovali ako syna faraónovej dcéry, ale nepremáhalo ho ani tak to, že sa ocitol v prítomnosti cisára, ako to, že jeho - a rovnako aj cisára - vyzvali, aby sa zodpovedali pred Všemohúcim Bohom.

S otázkami sa na Luthera obrátil triersky oficiál Eck; samozrejme, nešlo o Ecka z lipskej dišputy. Pred Luthera postavili stoh jeho

kníh a spýjali sa ho, či sú tie knihy jeho. Práve táto otázka bola vlastne opätovnou priateľskou ponukou Glapiona. Luther mohol poprieť autorstvo diela *O babylonskom zajatí cirkvi* a vyvolať debatu o neoprávnených finančných a politických nárokoch pápežstva. Núkala sa mu príležitosť spojiť a zjednotiť Nemecko. Sotva počutelným hlasom odvetil: „Všetky tieto knihy sú moje a napísal som ešte aj iné.“⁵⁴

Pootvorené dvierka sa zavreli, ale Eck ich znova otvoril. „Stojíš si za všetkými, alebo by si rád niektoré zavhol?“

Luther uvažoval nahlas. „Toto sa dotýka Boha a jeho Slova. Toto postihuje spásu duší. O tomto Kristus povedal: 'Toho však, kto by ma zaprel pred ľuďmi, zapriem aj ja pred svojím Otcom'. Bolo by nebezpečné povedať príliš málo, alebo povedať príliš veľa. Žiadam čas na rozmyslenie.“

Cisár a snem sa poradili. Eck priniesol odpoveď. Vyjadril prekvapenie nad tým, že profesor teológie nie je pripravený obhajovať svoj názor, najmä pri pomyslení, že práve preto prišiel. Nemá čo ďalej rozmyšľať. Napriek tomu mu však cisár láskavo dáva čas do zajtra.⁵⁴

Neprekvapilo to len Ecka, ale aj niektorých súčasných historikov. Priviedlo ich to k domnienke, že Lutherova žiadosť bola vo pred dohodnutá, že predstavovala súčasť zdržiavacej taktiky Fridricha Múdreho. Ten, kto si spomenie na Lutherovu triašku pri jeho prvej omši, si však sotva takto vysvetlí jeho váhanie. Rovnako ako vtedy, keď chcel utiecť od oltára, bol teraz príliš vydesený pred Bohom, aby dal odpoveď cisárovi. Súčasne však musíme uznať, že Lutherova triaška pred Božím majestátom ho priviedla pred plnárne zasadanie snemu. Na druhý deň sa zasadanie konalo vo väčšej sále, ktorá bola taká preplnená, že okrem cisára sotva niekto mohol sedieť. Hríza z posvätného tajne pripravila Lutherovi možnosť byť vypočutý pred nemeckým národom.⁵⁵

Predvolali ho na druhý deň na štvrtú hodinu popoludnia, ale pod tlakom rokovania sa jeho vystúpenie preložilo na šiestu.

Tentoraz hovoril zručným hlasom. Eck znova zopakoval svoju otázku z predchádzajúceho dňa. Luther odpovedal: „Najjasnejší cisár, najslávnejšie kniežatá a najdobrotivejší páni. Prosím o prepáčenie, ak som niekoho z vás neoslovil, ako sa sluší a patrí. Nie som dvoran, som iba mních. Pýtali ste sa ma včera, či sú tieto knihy moje a či sa ich zrieknem. Všetky sú moje, ale pokiaľ ide o druhú otázku, nie sú všetky jedného druhu.”

Toto bol šikovný ťah. Rozdelením svojich kníh na skupiny získal Luther možnosť rečniť, nielen odpovedať jednoduchou áno alebo nie.

Pokračoval: „Niektoré pojednávajú o viere a živote tak jednoducho a evanjelicky, že dokonca aj moji úhlavní nepriatelia sú nútení považovať ich za hodné kresťanského výkladu. Ani sama bola nenakladá so všetkými mojimi knihami ako knihami jedného druhu. Keby som sa ich mal zriecť, bol by som jediný na svete, čo by zatratil pravdu, vyznávanú tak priateľmi, ako i odporcami. Druhá skupina mojích kníh burcuje proti spustošeniu kresťanského sveta skazeným spôsobom života a učením pápežencov. Kto môže poprieť toto, keď všeobecne sťažnosti dosvedčujú, že pápežské zákony týrajú svedomie ľudí?”

„Nie!” prerušil ho cisár.⁵⁶

Luther bez vzrušenia ďalej hovoril o „neuveriteľnej tyranii”, ktorá stravuje nemecký národ. „Keby som odvolal v tejto veci, otvoril by som dvere ešte väčšej tyranii a bezbožnosti, a najhoršie by bolo, keby sa ukázalo, že som tak urobil na žiadosť Svätej rímskej ríše.” Toto bol šikovný apel na nemecký nacionalizmus, ktorý mal na snehme silné zastúpenie. Dokonca aj katolícky vojvoda Jurej predstúpil, aby dal najavo rozhorčenie.

„Tretia skupina,” pokračoval Luther, „obsahuje útoky na súkromné osoby. Priznávam, že som bol ostrejší, ako príslúcha môjmu stavu, ale nie som súdený podľa svojho života, ale pre učenie Krista, a ani týchto kníh sa nemôžem zrieknuť bez toho, aby som nezvyšoval tyranii a bezbožnosť. Keď Kristus stál pred Annášom, povedal: ‘Vydaj svedectvo.’ Ak náš Pán, ktorý sa nemohol mylíť, vyslovil tú-

to žiadosť, prečo nesmiem ja, taký biedny červ, žiadať, aby ma usvedčili z chyby na základe evanjelií a kníh protokolov? Ak mi ukážu, v čom sa mylím, ja prvý hodím svoje knihy do ohňa. Upozorňovali ma na rozbroje, ktoré sú plodom môjho učenia. Na to môžem odpovedať iba slovami Pána: ‘Neprišiel som priniesť pokoja, ale meča.’ Ak je náš Boh taký prísny, dbejme na to, aby sme nerozpúťali záplavu vojen, aby panovanie Karola, tohto vznešeného mladého muža, nebolo neblahé. Vezmime si ponaučenie z príkladov faraóna, babylonského kráľa a kráľov Izraela. Veď je to Boh, kto mátie múdrych. Musím kráčať v bázni Božej. Nevravím to preto, aby som sa priecil, ale preto, lebo nemôžem ujsť pred povinnosťou voči svojim Nemcom. Zverujem sa do rúk Vášmu Veličenstvu. Kiež by ste nedovolili, aby vás moji protivníci prinútili zmyšľať o mne zle bez príčiny. Dohovoril som.”⁵⁷

Eck sa ozval: „Martin, nedostatočne si rozlíšil svoje knihy. Tie prvé boli zlé a druhé ešte horšie. Tvoja prosba, aby sa ti vyčítali chyby na základe Svätého písma, je taká, akú predkladajú všetci kacíři. Nerobiš nič iné, len opakuješ bludy Wyclifa a Husa. Ako len židov a moslimov uvedie do vytrženia, keď budú počúť kresťanov diskutovať o tom, či sa po celé tie roky mylili! Martin, ako si len môžeš namýšľať, že ty jediný chápeš zmysel Svätého písma? Či kladieš svoj úsudok nad úsudok takého množstva vynikajúcich mužov a tvrdíš, že vieš viac než oni všetci dokopy? Nemáš právo pochybovať o najsvätejšej ortodoxnej viere, ustanovenej Kristom, dokonalým zákonodarcou, hlásanej po celom svete apoštolmi, spečatenej krvou mučeníkov, potvrdenej svätými konciami, sformulovanej cirkvou, v ktorú až do smrti verili všetci naši otcovia a ktorú nám zanechali ako dedičstvo, a o ktorej nám teraz pápež i cisár zakázali diskutovať, lebo inak by diskusia nemala konca. Pýtam sa ťa, Martin - a odpovedz úprimne a bez vytáčok - zriekáš sa, či nezriekáš svojich kníh a bludov, čo obsahujú?”⁵⁸ Luther odvetil: „Keďže si Vaše Veličenstvo a vaše milosti želajú jednoduchú odpoveď, odpoviem bez okolkov. Pokiaľ ma nepreviedci Písmo alebo jasne rozumné dôvody, slová Písma, ktoré som doteraz citoval, sú mocnejšie ako ja - neuznávam autoritu pápežov ani koncilov, lebo si často protitre-

čili - moje svedomie je pripútané k Božiemu slovu. Nemôžem nič odvolať a neodvolať, lebo ísť proti svedomiu nie je správne a ohrozuje spásu. Boh mi pomáha! Amen."

Prvé tlačene verzie k tomu dodávajú: „Tu stojím, nemôžem inak."⁵⁹ Tieto slová, hoci ich nezaznamenali priamo na mieste, možno predsa len odzneli. Poslucháči mohli byť v danej chvíli príliš rozrušení, aby ich zapísali.

Luther hovoril po nemecky. Požiadali ho, aby svoje slová zopakoval v latinčine. Potil sa od námahy. Jeden z priateľov vykrikol: „Doktor, ak to nedokážeš, aj tak si už dosť vykonal." Luther zopakoval svoje vyhlásenie v latinčine a vztyčil ruku v geste rytiera, ktorý zvíťazil. Potom medzi pobúrené sýciacimi Španielmi vykľazol z chabo osvetlenej sály a pobral sa tam, kde bol ubytovaný.⁶⁰ Aj Fridrich Múdry sa pobral domov a poznamenal: „Dr. Martin skvele rečnil pred cisárom, kniežatmi i stavmi po latinsky aj po nemecky, ale zdá sa mi príliš trufalý."⁶¹ Na druhý deň Aleandrovi oznámili, že všetci šiesti kurfirsti prejavili ochotu vyhlásiť Luthera za kacíra.⁶² To by znamenalo, že aj Fridrich Múdry. Podľa Spalatina však Fridricha v skutočnosti väčšmi trápilo, aby sa dozvedel, či Luthera usvedčili, alebo neusvedčili z omylu na základe Svätého písma.⁶³

WORMSKÝ EDIKT

Cisár si dal zavolať kurfirstov a niektoré kniežatá, aby sa ich spýtal na názor. Vyžiadali si čas. „Dobre teda," povedal cisár, „poviem vám svoj názor," a prečítal im list, ktorý sám spísal po francúzsky. Nebol to príhovor zostavený tajomníkom. Mladý Habsburg sa vyznával zo svojej viery:

Pochádzame z dlhej línie kresťanských cisárov tohto vznešenej nemeckého národa a katolíckych kráľov Španielska, arcivojvodov Rakúska a vojvodov Burgundského. Tí všetci boli na život a na smrť verní cirkvi Ríma a bránili katolícku vieru a Božiu česť. Rozhodli sme sa kráčať v ich stopách. Jediný

mních, ktorý ide proti tomu, čomu celý kresťanský svet verí tisíc rokov, sa musí myliť. Rozhodli sme sa teda dať do stácky našu ršu, našich priateľov, naše telo, našu krv, náš život a našu dušu. Nielen my, ale vy z tohto vznešeného nemeckého národa by ste navyždy upadli do nemilosti, keby nieže kacístro, ale čo len podozrenie z kacístva malo pretrvať pre našu neďbalosť. Potom, čo sme si včera vypočuli tvrdošijnú obranu Luthera, hltujeme, že sme tak dlho otáľali a nezakročili proti nemu a jeho falšnému učeniu. Už mu to viac nemôžeme trpieť. Môže sa vrátiť pod ochranou glejtu, ale nesmie cestou kráčať ani poburovať. Budeme proti nemu postupovať ako proti notorickému kacírovi a žiadame vás, aby ste sa vyjadrili, ako ste nám sľúbili.⁶⁴

Mnohí z cisárových poslucháčov sa vykrikmi dožadovali smrti bludára. Na druhý deň síce kurfirsti vyjadrili svoj plný súhlas s cisárom, ale zo šiestich podpísali len štyria. Nepodpísal Ludwig z Rýnskeho Falcka a Fridrich zo Saska. Zaujali jasný postoj.⁶⁵

Cisárovi sa teraz zdalo, že získal dostatočnú podporu, aby pristúpil k ediktu. V noci však na dvere radnice a na iné miesta Wormsu niekto vyvesil plagáty s odlačkou *Bunsschuh*. Bol to symbol sedliackej vzbury, topánka, akú nosil robotný ľud, na rozdiel od vysokých topánok, aké nosila šľachta. Nemecko sa po celé storočie zmietało v sedliackych nepokojoch. Tento plagát dôrazne upozorňoval, že ak Luthera odsúdia, sediaci povstanú. Dalo sa len hádať, odkiaľ sa vzal. Hutten mal podozrenie, že ho povýľepovali pápeženci, aby diskreditovali Lutherových zástancov, ale Aleander takisto nepoznal jeho pôvod.⁶⁶ Nech to urobil ktokoľvek, Albrecht z Mohuča podľahol panike.⁶⁷ Hneď na úsvite sa ponáhlal za cisárom, ktorý sa mu vysmial. No Albrecht sa nedal odradiť a získal podporu svojho brata Joachima, najfanatickejšieho Lutherovho odporcu. Na podnet týchto dvoch sa stavy obrátili na cisára s petíciou, v ktorej žiadali o povolenie opätovného vypočúvania Luthera. Cisár odpovedal, že on sám s tým už nemá nič spoločné, ale dáva im ešte tri dni.⁶⁸

Pokúsili sa teda zlomiť Luthera pomocou komisie. Tieto ordálie, hoci menej dramatické, boli rozhodujúcejšie než verejné vystúpenie. Pre človeka, ktorý dokáže pred verejným zhromaždením vysloviť zvrúcné nie, môže byť ťažšie odolať vlnidnému dohováraniu mužov, snažiacich sa zabrániť rozvratu v Nemecku a rozpadu cirkvi. Na čele komisie stál Richard z Greifenklaui, triersky arcibiskup, správca Kristovho nezošivaneého odevu, ktorého Fridrich Múdry už dlho navrhoval za arbitra. Spolu s ním bolo v komisii niekoľko Lutherových priateľov a niekoľko nepriateľov, medzi nimi aj vojvoda Jurej.

V nepatrne pozmenenej podobe sa obnovil Glapionov pokus doiahnuť čiastočné odvolanie. Opäť pred Lutherom vyhlásili, že jeho útok proti predavačom odpustkov bol oprávnený a jeho verejné odsúdenie rímskej skazenosti sa prijíma so sympatiami. Vraj o dobrotách skutkoch a o Desatore písal dobre, ale spis *O slobode kresťana* by mohol podnecovať masy na odmietanie akejkolvek autority. Možno si povšimnúť, že tentoraz sa útok nesústredil na búranie systému sviatostí v diele *O babylonskom zajiatí cirkvi*, ale na údajné ohrozenie verejného pokoja v traktáte *O kresťanskej slobode*.⁶⁸ Luther odpovedal, že nič také nemal v úmysle a radil zachovávať poslušnosť aj voči zlej svetskej moci Arcibiskupa ho naliehavo prosil, aby nethal nezošivany odev kresťanstva. Odpovedal radou Gamaliela, aby počkali, nech sa ukáže, či je jeho učenie z Boha alebo z ľudí.⁶⁹ Lutherovi pripomenuli, že ak padne, stiahne so sebou aj Melanchtona.⁷⁰ V tej chvíli mu do očí vytyskli slzy; ale keď sa ho spýjali na meno sudcu, ktorého by prijal, vzhopil sa a odvetil, že by vyslovil meno osem-dväťročného dieťaťa. „Pápež,” vyhlásil, „nie je nijakým sudcom v záležitostiach týkajúcich sa Božieho slova a viery, ale každý kresťan ich musí sám skúmať a posudzovať.“ Komisia oznámila cisárovi neúspech.⁷¹

Šiesteho mája predložilo Jeho Veličenstvo pomaly sa rozchádzajúcemu snemu konečný návrh wormského ediktu, pripravený Aleandrom. Luthera obvinili z toho, že útočí na sedem sviatostí, podobne ako prekliati Česi.

LUTHEROVO DRUHÉ VYSTÚPENIE VO WORMSE

Poškrtnul manželstvo, znevažil sponu a zaprel telo a krv nášho Pána. Píše, že sviatosť záručia od viery prijímcu. Je poňhan, lebo popiera slobodu vôle. Tento diabol v mnišskom habite dal do jedného smradlavého zlepenca staré bludy a vymyslel nové. Popiera moc kľúčov a vyzýva laický stav, aby si umyl ruky v krvi duchovenstva. Jeho učenie vedie k vzburе, sporom, vojnе, vraždeniu, lupčianu, podpaláčstvu a pádu kresťanstva. Jeho život je životom divého zveru. Spálil pápežské dekrety. Pohrdá kľatbou aj hrozbou meča. Robí viac škody svetskej než cirkvnej moci. Viedli sme s ním diskusie, ale on uznáva iba autoritu Svätého písma, ktoré si vykladá po svojom. Dali sme mu dvadsaťjeden dní, počnúc dvadsiatym platyn aprílom. Teraz sme zvolali zhromaždenie stavov. Luthera treba považovať za usvedčeného kachna [hoci bola o exkomunikácii ešte stále nebola publikovaná]. Keď uplynie stanovena jehoľa, nikto mu nesmie poskytnúť prístrešie. Nech sú zahratení aj jeho stúpenci. Jeho knižky nech sú vyhodené z ľudskej pamäti.⁷²

Aleander priniesol edikt cisárovi na podpis. Ten vzal do ruky pero. „Potom“ opisuje udalosť Aleander, „hoci nemám najmenej potuchy prečo, ho položil a povedal, že musí edikt predložiť snemu.“ Cisár vedel prečo. Účastníci sa už rozchádzali domov. Odišiel Frídriech Múdry. Odišiel Ludvíg z Faleka. Ti zvyšní boli ochotní odsúdiť Lutthera. Hoci edikt bol datovaný šiesteho mája, vyšiel až dvadsiateho šiesteho. V tom čase sa natolko znížil počet prítomných na sneme, že sa dal ľahko dosiahnuť súhlas. Vtedy cisár podpísal Aleander to zaznamenal takto:

Jeho Veličenstvo svojou požehnanou rukou podpísalo latinský i nemecký text a s úsmevom povedalo: „Teraz budete spokojný.“ „Áno,“ odvetil som. „A ešte väčšia bude spokojnosť Jeho Svätosti a celého kresťanstva.“ Velebíme Boha, že nám dal takého zbožného cisára. Kiež ho Boh ochraňuje na všetkých jeho posvätných cestách, toho, ktorý už získal trvalú slávu a večnú odmenu na pravde Božej. Už som sa chystal predniesť hymnus z Ovídia, keď som si spomenul, že toto je nábožná príležitosť. Nech je teda požehnaná Svätá Trojica za svoju nesmiernu milosť.“

Luttherovi prívrženci okamžite odmietli wormský edikt - schválený svetským tribunálom, ktorý povenili riešením prípadu kacírstva na podnet Lutherových prívržencov a napriek odporu pápežencov - pretože ho schválili neúplný snem. A zasa naopak, podporili ho pápeženci, pretože potvrdzoval katolícku vieru. Rímska cirkev, ktorá sa tak energicky snažila zabrániť tomu, aby sa snem vo Wormse zmenil na cirkevný koncil, sa vzhľadom na jeho výsledok stala veľkým ohňajcom vyhlásenia svetského tribunálu o kacírstve.

Poznámky

1 RA, II, 90-94	37 RA, II, č. 69
2 AD, 48	38 Tamže, č. 72
3 Ep. 229, POROVN. OP. IV, 309-31; Ep. 233-34	39 Tamže, č. 74
4 Kalkoff, WR, 213, POZN. 3	40 AD, s. 101
5 AD, 182	41 RA, II, č. 73
6 RA, II, 471	42 BR, 389
7 BALAN, č. 13, 32, 34, 52	43 BR, 391
8 Ferguson, E. Op., 334-35; POROVN. 336-37, 352-61	44 BR, 395, 396
9 AD, s. 92	45 BR, 395
10 Ep. 230	46 HUTTEN Op., II, 52-53; POROVN. AD, s. 183, s. 198
11 Ep. 247	47 RA, II, č. 66
12 W. XV, č. 526 A BALAN, s. 18	48 RA, II, č. 78
13 BR, 349; WA, VI, 477-80	49 SPALATIN, ANN., s. 38; W. XV, č. 554
14 SPALATIN, ANN., s. 29; SECKENDORF, I, 126; RA, II, 464, POZN. 1	50 Op., II, 62, 55
15 EE, 1166, s. 399	51 W. XV, č. 557
16 W. XV, 1585	52 AD, s. 170
17 RA, II, č. 61	53 RA, II, s. 851
18 BALAN, č. 34, s. 83-86	54 RA, II, s. 548-49, 574
19 AD, s. 34	55 TAMŽE, POZN. 112; RA, II, č. 209, s. 885
20 BALAN, č. 35, s. 90	56 AD, s. 192
21 RA, II, č. 62	57 RA, II, s. 551-55
22 TAMŽE, č. 63	58 VII, 836-38
23 BR, 365	59 RA, II, s. 555
24 AD, s. 36	60 AD, s. 153; RA, s. 558
25 BR, 376	61 SPALATIN, ANN., 49-50
26 BR, 371, s. 234	62 RA, II, s. 867
27 AD, s. 35-36	63 SPALATIN, ANN., 50-51
28 AD, s. 30, 40, 55-57, 82	64 RA, II, s. 595-96
29 HUTTEN, Ep., 247, s. 63; KALKOFF, BDB, s. 6	65 TAMŽE, II, s. 596, POZN. 3
30 AD, s. 56	66 Op., II, 61
31 Schade, II, 177	67 AD, 158
32 RA, II, 476, POZN. 3	68 AD, 160; RA, II, č. 84
33 AD, s. 169	69 RA, II, č. 86; s. 617, 621
34 RA, II, 496-505	70 TAMŽE, č. 85, s. 603, 610
35 RA, II, č. 68	71 RA, II, s. 631
36 AD, s. 73	72 BR, 404, s. 323
	73 RA, II, č. 92
	74 AD, s. 221-24

Môj Patmos

Súčasníci videli v Lutherovom vypočúvaní vo Wormse opakovanie Kristovho utrpenia. Albrecht Dürer si sedemnásteho mája zapísal do denníka túto modlitbu: „Ó, Pane, úporne ťa prosím, učiň rozhodnutie, aby sa tak ako tvojmu Synovi Ježišovi Kristovi, ktorý musel umrieť v rukách kňazov a vstal z mŕtvych a vstúpil na nebesia, stalo i s tvojím učeníkom Martinom Lutherom.“¹¹ Takéto porovnanie väčšími šokuje zosvetštené dvadsiate storočie než storočie šesnásteho, v ktorom ľudia akoby žili vo večnej pašiovej hre. Ba dokonca niektorí anonymní autori pamfletov neváhali vyrozprávať udalosti súdneho procesu vo Wormse jazykom evanjelií, stotožňujúc Albrechta s Kaifášom, Langa s Annášom, Fridricha s Petrom a Karola s Pilátom. Jediný záznam o pálení Lutherových kníh vo Wormse pochádza z takéhoto dokumentu a uvádza sa v ňom:

Potom im vladár [Karol v úlohe Piláta] vydal knižky Luthera, aby ich spálili. Kňazi ich prevzali, a keď kniežatá a ľud odišli, snem postavil veľkú hranicu pred palácom veľkňaza, na ktorej knižky spálili a hore dali obraz Luthera s nápisom: „Toto je Martin Luther, doktor evanjelia.“ Tento nápis čítalo mnoho katolíkov, lebo miesto, kde spálili Lutherove knižky, bolo blízko biskupovho dvora. Bol napísaný po francúzsky, po nemecky a po latincky.

Veľkňazi a katolíci hovorili vladárovi: Nepíš „doktor evanjelikej pravdy“, ale „On povedal: Som doktor evanjelikej pravdy.“

Vladár však odpovedal: „Čo som napísal, napísal som.“

Spolu s ním vtedy spálili aj dvoch doktorov, Huttenu a Karstada, jedného sprava a druhého zľava. No obraz Luthera nezohorel, kým ho vojaci neposkladali a neuložili do vedra so smolou, kde sa premenil na popol. Keď gróf videl všetko, čo sa dialo, užasol a povedal: „On je naozaj kresťan.“ A všetky zástupy, ktoré sa zbehli na toto divadlo a videli, čo sa stalo, bili sa do prs a vracali sa domov.

Na druhý deň veľkňazi a farizeji spolu s katolíckmi išli k vladárovi a povedali: „Spomíname si, že ten zrodca niekto, že chce neskôr napísať ešte väčšie veci. Rozkáž teda na celom svete, aby sa jeho knižky nepredávali, aby posledný blud nebol horší ako prvý.“

Vladár však povedal: „Máte stráž. Choďte a publikujte budú, ako viete, s trze falošné exkomunikácie.“ Tak odišli a vydali ohavné príkazy v mene rímskeho pontifika a cisára, ale do drešného dňa neboli uposlúchnuté.“

Samozrejme, obraz Karola ako Piláta, ktorý len neochotne ustupuje kňazom, nezodpovedá faktom. Na jeho súkromných panstvách sa protireformácia, ktorá sa už začala, uskutočňovala so všetkou vážnosťou. Alexander sa vrátil do Holandska a pálenie kníh veselo pokračovalo. Istému mníchovi, ktorý dohliadal na horiacu hranicu, jeden divák povedal: „Keby vám do očí padlo trochu popola z Lutherových kníh, videli by ste lepšie.“¹² Bol to smelý muž, keď sa odvážil čosi také povedať. Aby Erasmus unikol pred ustavičnými útlapami, ktorým bol vystavený v Louvain, keďže nebol ochotný dať zo seba urobiť inkvizitora, presídlil sa do Bazileja.¹³

Albrecht Dürer v Holandsku dostal správu, že Lutherovo utrpenie je dokonané. Do svojho denníka si zapísal:

Neuviem ani, či žije, alebo ho zavraždili, ale tak či onak, trpel za kresťanskú pravdu. Ak stratíme tohto človeka, ktorý písal jasnejšie než ktokolvek iný za stáročia, tiež Boh obdarí jeho duchom iného. Jeho knižky treba mať v najväčšej úcte a nie páliť, ako prikazuje cisár. Skôr treba páliť knižky jeho nepria-

*telou. Ach, Bože, ak je Luther mŕtvý, kto nám odtiaľ bude vysvetľovať evanjelium? Čo všetko by nám mohol napísať v najbližších desiatich či dvadsiatich rokoch!*⁵

NA WARTBURGU

Luther nebol mŕtvý. Jeho priatelia začali dostávať listy „z pustatiny“, „z ostrova Patmos“. Fridrich Múdry sa ho rozhodol ukryť: vydal príkazy dvorným úradníkom, aby to zariadili a nikomu nevyzradili podrobnosti. Dokonca ani jemu, aby mohol dôveryhodne predstierať, že o ničom nevie. Spalatin to však vedieť mohol. O pláne informovali Lutthera a jedného z jeho druhov. Luther nebol prí-

WARTBURG

liš nadšený. Zaujímal si, že sa vráti do Wittenbergu, nech sa deje, čo sa deje. Spolu s niekoľkými druhmi vošli na voze do lesa na okraji obce Eisenach, a vtom ich družinu prepadli ozbrojení jazdci, ktorí s ohromným kľatím a predstieraným násilím stihli Lutthera na zem. Lutherov spoločník, ktorého do falošného prepadu zasvätili, zahral svoju úlohu a z plných pľúc nadával únoscom. Tí vysadili Lutthera na koňa a celý deň ho až do zotmenia viedli kľukatými chodníkmi lesom, kým sa oproti oblohe pred nimi nevyznorili mo-

hutné obrisy hradu Wartburg. O jedenásť v noci výprava zarezala kone pred bránami hradu.⁶

Táto starobylá pevnosť už bola symbolom uplynulých čias, keď prekvitalo nemecké rytierstvo a svätosť sa so samozrejmosťou považovala za najvyšší cieľ človeka. Tu mávali kedysi svoje zhromaždenia panovníci aj potulní muzikanti, rytieri aj blázni, a tu zanechala svätá Alžbeta pozostatky svojej svätosti. Luther však nemal ani najmenšiu chuť oddať sa historickému sneniu.⁷ Keď sa uložil k spánku v komnate takmer neobývanej bašty a v temnote krúžili sovy a netopiere, zdalo sa mu, že diabol hádže do stropu orechy a vála sudy dolu schodmi.⁸ Ešte záľudnejšia než takéto darebáctva Kniežaťa Temnôt však bola neodbytná otázka: „Vári ty jediný si múdry? Celé stáročia ľudia blúdili? Čo ak sa mylíš a toľko iných ťaháš so sebou do večného zatratenia?“⁹ Ráno otvoril okno a pozrel sa von ná krásne dúrnnske kopce. V dialke videl mračno dymu, stúpajúce z jám uhliarov. Závan vetra mračno zdvihol a rozohnal. Práve tak sa rozptýlili jeho pochybnosti a prinavrátila sa jeho víera.¹⁰

No len na chvíľu. Padla naňho náhlaďa, akú mal Eliáš na vrchu Chóreb. Proroci Baala boli pobití, ale Ízebel chcela pripraviť prvotínka o život a ten zvolal: „Dost už, teraz, Hospodine, vezmi si môj život!“¹¹ Luther prešiel od jedného sebaobviňovania k druhému. Ak sa teda nemýli, dokáže byť dostatočne pevný pri obrane pravdy? „Trápi ma svedomie, lebo vo Wormse som podľahol nahlietaniu svojich priateľov a nezváďol som rolu Eliáša. Keby som tam bol teraz, počuli by ma inak hovoriť.“¹² A keď premýšľal o následkoch, nemohlo ho to príliš povzbudiť. „Akým odporným divadlom je kráľovstvo rímskeho Antikrista,“ napísal Melancthonovi. „Spalatin mi píše o tých najukrutnejších ediktoch proti mne.“¹³

Všetko to vonkajšie nebezpečenstvo však neznamenalo nič v porovnaní s vnútornými zápasmi. „Môžem ťa uistiť, že v tejto nečinnnej samote zvädzam tisíc bitiev so Satanom. Je oveľa ľahšie bojovať proti stelesnenému diablovi - čiže proti ľuďom - než proti duchom zla v nebesiach. Často kľesám a opäť ma dvíha Božia pravica.“¹⁴ Samota a nečinnosť zvyšovali jeho pocity úzkosti. Spalatinovi napísal:

LUTHER AKO JUNKER JURAJ
NA WARTBURGU

skytnúť mu nejaké rozptýlenie a pozval ho na poľovačku s loveckou družinou.¹⁶ Jemu to však bolo odporné. Uvažoval: „Vystopovať medveďa, vlka, diviaka či lišku má ešte aký-taký zmysel, ale prečo prenasledovať takého neškodného tvora, ako je králik?“ Jeden ozlom krky upaloval, aby utiekol pred psami, ale psy ho dohonili a zabili. „Práve takto pápež a diabol zaobchádzajú s nami,“ poznamenal nepraviteľný teológ.¹⁷

Trávil čas nečinnosťou. Tak sa aspoň vyjadril. V každom prípade bol ďaleko od hádok a sporov. „Nechcel som sem prísť,“ napísal. „Chcel som sa zúčastniť na bitke.“¹⁸ A ďalej: „Radšej by som horel na žeravom uhlí, ako hnil tuná.“¹⁹

K osamotenosti a nedostatku verejnej činnosti sa pridali choroby tela, ktoré síce neboli nové, ale vďaka okolnostiam mali ťažší priebeh. Kým bol ešte vo Wormse, tipel akútnymi záchvatmi zápch, asi v dôsledku nervového vyčerpania po kritických diňoch.²⁰ Obmedzená strava a sedavý spôsob života vo Wartburgu jeho stav

zhoršili. Mal v úmysle opustiť svoj úkryt a riskovať tak život, aby vyhľadal lekársku pomoc v Erfurte. Sťažoval sa na svoj zdravotný problém od mája do októbra, keď mu Spalatin konečne mohol poslať prehľadáča.²¹

Trápila ho aj nespavosť. Začala sa v roku 1520, pri pokuse dobehnúť to, čo zameškal z modlitieb počas kanonických hodín. Po celý čas svojho sporu s Rímom neprestal byť mníchom, ktorý je povinný odriekať rannú pobožnosť, terciu, nónu, večernú modlitbu a večernú pobožnosť. Lenže keď sa stal profesorom na univerzite, kazateľom v dedinskom kostole, predstaveným jedenástich kláštorov, bol jednoducho príliš zaneprázdnený, aby to všetko stihol. Hromadili sa mu modlitby za týždeň, dva týždne, ba aj tri týždne, a potom strávil celú nedeľu, prípadne, pri jednej príležitosti aj celé tri dni bez jedla a pitia, kým sa „nevymodilil“. Po jednom takomto „nadrábaní zameškaného“ v roku 1520 sa mu krútila hlava. Päť dní nemohol zaspáť a ležal na posteli ako mŕtv, až kým mu lekár nedal sedatívum. Počas rekonvalescencie v ňom modlitebná kniha vzbudzovala odpor a tak zameškal modlitby za štvrt roka. Potom sa vzdal. Postupne sa stále viac odcudzoval kláštornému životu. Trvalým následkom tejto skúsenosti bola nespavosť.²²

Luther na Wartburgu našiel jeden liek proti depresii, a síce prácu. „Aby som na svojom Patmose nezaháľal, napísal som knihu zjavenia,“ uvádza vo venovaní traktátu Sickingenovi.²³ Nenapísal jednu, ale bezmála tisíc kníh. Priateľovi v Štrasburgu vysvetľoval:

Nebolo by bezpečné poslať ti moje knihy, ale požiadal som Spalatina, aby sa o to postaral. Rozpracoval som odpoveď Katarinusovi a ďalšiu Latomusovi, v nemčine som napísal dielo o spovedi, výklad šesťdesiateho siedmeho a tridsiateho šiesteho žalmu, komentár ku chválospetu Panny Márie a preložil som Melanchthonovu odpoveď parížskej univerzite. Pracujem na zúžku kázni o poučeníach z epistol a evanjelií. Píšem spis proti kardinálovi z Mohuča a výklad o desiatich malomocných.²⁴

A navyše, preložil do svojej materčiny celú Novú zmluvu. Tolko práce si vymedzil na jeden rok. Človek si kladie otázku, či jeho deprezie nesúviseli jednoducho so striedaním pracovného vypätia a vyčerpanosti.

REFORMÁCIA VO WITTENBERGU: KLAŠTORNÝ ŽIVOT

V skutočnosti nestál ani mimo bitky. Reformácia vo Wittenbergu sa rozbehla so znepekujúcou rýchlosťou a on s ňou držal krok, ako mu to len pomalé vymieňanie správ a podmienky jeho úkrytu dovoľovali. Ustavične sa dožadovali jeho mienky a jeho odpovede ovplyvnili ďalší vývoj, hoci nemohol prevziať iniciatívu. Vodcovstvo pripadlo Melanctonovi, profesorovi gréčiny na univerzite, Karistadtovi, profesorovi a arcidiakonovi zámockého kostola, a Gabrielovi Zwillingovi, mníchovi z Rádu augustiánov, do ktorého pätli aj Luther. Pod vedením týchto mužov reformácia po prvý raz nadobudla podobu, ktorú dokázali jasne rozpoznať aj bežní ľudia.

Nič z toho, čo Luther dosiaľ urobil, nemalo závažný dosad na zvyklosti obyčajných ľudí, samozrejme, okrem útoku proti odpustkom, ktorý sa však zatiaľ neukazoval nejako obzvlášť účinný. Kým bol Luther na Wartburgu, dozvedel sa, že kardinál z Mohuča pokračuje v Halle v starom čachrovaní s odpustkami. Prvého decembra 1521 Luther oznámil jeho Milosti, že sa veľmi mylí, ak sa domnieva, že Luther je mŕtvy.

Možno si myslíte, že som už mimo tejto bitky, ale ja urobím to, čo vyžaduje kresťanská láska, bez ohľadu na pekelné brány, niečo ešte neučených pápežov, kardinálov a biskupov. Naliehavo vás žiadam, aby ste sa prejavili ako biskup, nie ako vlk. Bolo dosťatočne jasne vysvetlené, že odpustky sú nezmysly a klamstvá. Hľa, aký požiar vzišiel zo zaznávanej is-kerky - dokonca samotného pápeža popálilo. Ten istý Hospodin je stále živý a dokáže vzdorovať kardinálovi z Mohuča, hoci by mal podporu aj štyroch cisárov. Toto je Hospodin, ktorý vyracia libanonské cedre a pokoruje zatv-

dených fanaónov. Nehba, si myslíte, že Luther je mŕtvy. Ukrážem, aký je rozdiel medzi biskupom a vlkom. Požadujem okamžitú odpoveď. Ak mi do dvoch týždňov neodpoviete, zveřejním proti vám traktát.²⁵

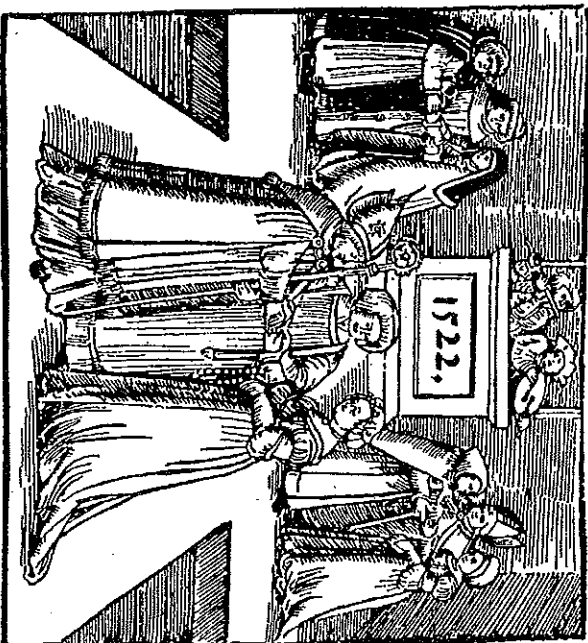
Kardinál odpovedal, že tie prechmaty zarazil. Priznal sa, že je odporný hriešnik, pripravený prijať nápravu.²⁶

To už teda hej! Napriek tomu však Luther, kým bol na Wartburgu, nevedel, či sa s odpustkami skončovalo v jeho vlastnej farnosti vo Wittenbergu. Vtedy, počas jeho neprítomnosti v roku 1521 a 1522, striedala jedna novota druhú so závažnou rýchlosťou. Kňazi sa ženili, ženili sa aj mnísi a rádové sestry sa vydávali. Dokonca mnísi si brali rádové sestry za manželky. Tonzúrovaní si dávvali narást vlasy. Vino pri omši sa podávalo aj laickému stavu, ktorému sa dokonca dovoľovalo brať sviatosť do vlastných rúk. Kňazi vysluhovali sviatosť bez ornátu, iba v bežnom odevu. Časť omše sa odriekali v nemeckom jazyku. Prestali sa slúžiť omše za mŕtvych. Uplatilo sa od vigílií, večerné pobožnosti sa zmenili, obrazy sa zničili. Cez pôstne dni sa jedlo mäso. Mecenáši prestali prispievať na cirkev. Počet študentov na univerzitách klesol, pretože sa už neudelovali cirkevné štipendiá. Toto všetko nemohlo uniknúť zraku Hansa či Greta. Náuka síce mohla presahovať ich chápanosť, ale liturgia bola súčasťou ich každodenného náboženského života. Teraz si uvedomili, že reformácia skutočne niečo znamená, a to začalo Lutheľa znepokojovať. Hrozilo, že sloboda a sláva Božích deť sa stane záležitosťou odevu, stravy a účesu. No na začiatku zmeny schvaľoval.

Najprv sa zaviedlo manželstvo kňazov. Luther v spise *O babylonskom zajatí cirkvi* napísal, že ľudské zákony nemôžu zrušiť Božie príkazy; a keďže Boh ustanovil manželstvo, vzťah kňaza a jeho manželky je pravým a nerozlúčiteľným vzťahom. V diele *Kresťanskej šľachte nemeckého národa* vyhlásil, že kňaz musí mať gazdinu, a že dať muža a ženu dokopy za takýchto okolností je ako položiť slamu vedľa ohňa a myslieť si, že nevyblkne. Kňazi by mali mať možnosť ženiť sa, hoci by sa aj rozpadlo celé kanonické právo.²⁷ Treba už skončovať s necudnou cudnosťou. Lutherova rada sa za-

Wie gar gefarlich sey. Do

Ein Meiler Kalte weyßbar. Dye den
christlich. vnd irbedlich ain gmainen
Rut Die menichen seyn. Idelche
bindern die pfaffen Ain Ee-
licben stand. Durch
Goban Ederlin Don Eünz burg Anno.

SVADBA BISKUPOV, MNÍCHOV A MNÍŠOK

čala zavádzať do života. V roku 1521 sa oženil traja kňazi a Albrecht z Mohuča ich uväznil. Luther mu poslal ostrý protest.²⁸ Albrecht sa obrátil o radu na univerzitu vo Wittenbergu. Karlstadt namiesto odpovede napísal prácu o celibáte, v ktorej zašiel tak ďaleko, že tvrdil, že kňazi sa nielenže môžu, ale musia ženiť a mali by byť aj otcami rodiny. Povinný celibát nahradil povinným manžel-

ským zväzkom a povinným otcovstvom. Aj on sám sa oženil. Podľa opisu išlo o dievča z urodzenej rodiny, ani pekné ani bohaté, vyzerajúce na pätnásť rokov.²⁹ Karlstadt poslal svadobné oznámenie kurfirstovi.

*Najurodenejšie knieža, zisťujem, že ani jeden stav nie je v Svätom písme taký velený ako stav manželský. Vypozoroval som tiež, že manželstvo je prípustné pre duchovenstvo, a že bez manželstva mnoho úbohých kňazov bolestne trpelo v žiadroch diavla. Ak všemohúci Boh dovoľ, vezmem si teda za manželku Annu Mochau v predvečer sviatku svätého Sebastiana s nádejou, že to Vaša Milosť schválí.*³⁰

Luther to odobril. „Mám veľkú radosť z Karlstadtovej svadby,” napísal. „Poznám to dievča.”³¹

Nenal však ani najmenšiu chuť urobiť niečo podobné, pretože nebol len kňazom, ale aj mníchom. Keď Karlstadt vystúpil aj proti celibátu mníchov, bol najprv zhrzený. „Nebesia!” napísal Luther. „Vari chcú naši Wittenberčania dávať manželky aj mníchom? Mne teda nedajú nijakú!”³² Pod vplyvom plamených kázni Gabriela Zwillinga začali augustiánski mnísi opúšťať kláštor. Tridsiateho novembra ich odišlo pätnásť.³³ Predstavený hlásil kurfirstovi:

*Verejne sa kaže, že nijaký mních nemôže byť spasený v mníšskej kuchtí, že kláštor sú v pazúroch diavla, že mníchov treba vyhnúť a kláštor zbúrať. Veľmi pochybujem o tom, že sa tákeho učenie opiera o evanjelium.*³⁴

Treba však takýchto mníchov nútiť, aby sa vrátili? A ak nie, má sa im dovoliť, aby sa ženili? Melancthon požiadal o radu Luthera. „Rád by som si s tebou o tom pohovoril,” odpovedal mu Luther.

Mníšky stav sa mi zda odlišný od stavu kňazského. Mních zložil sľuby dobrovoľne. Tvrdíš, že rehoľný sľub nie je záväzný, pretože ho nemožno splniť. Takýmto dokazovaním by si zrušil všetky Božie príkazy. Vravíš, že prísaha vedie k otroctvu. Nemusí to tak byť. Svätý Bernard žil šťastne aj pod svojou prí-

sahou. Otázka v skutočnosti neznie, či služby možno dodržať, ale či boli nariadené Bohom.³⁵

Luther, aby našiel odpoveď, pustil sa do skúmania Svätého písma. Dlhو nerozmýšľal a čoskoro poslal do Wittenbergu niekoľko téz o reholných sľuboch. Keď si ich čítali v kruhoch wittenberských duchovných a profesorov, Bugenhagen, kňaz zo zámockého kostola, predpovedal: „Tieto tézy zvrhnú verejné inštitúcie tak, ako to do tejto chvíle Lutherovo učenie ešte neurobilo.“³⁶ Onedlho po tézach nasledoval spis *O reholných sľuboch*. V úvode adresovanom „môjmu najdrahšiemu otcovi“ Luther vyhlasuje, že vo svojom rozhodnutí stať sa kňazom proti vôli svojich rodičov rozpoznáva ruku Božej prozreteľnosti. Teraz totiž môže na základe vlastnej skúsenosti svedčiť proti kláštornému životu. Mnišky sľub nevychádza zo Svätého písma a je v rozpore s láskou k blížnemu a so slobodou. „Manželstvo je dobré, panenstvo a panierstvo sú lepšie, ale sloboda je najlepšia.“³⁷ Reholné sľuby sa opierajú o falošný predpoklad, že existuje akési zvláštne vnútorné volanie, *povolanie*, ktoré nabáda lepších, dokonalejších kresťanov zachovávať predpisy vedúce k nedostiahnuteľnému ideálu, zatiaľ čo bežní kresťania plnia len príkazy. Luther však vyhlásil, že nijaké zvláštne náboženské povolanie jednoduchou neexistuje, pretože Boh prichádza ku každému človeku pri plnení bežných povinností. „Toto je dielo, ktoré vyprázdni kláštor“, povedal Jonas.³⁸ Augustáni vo Wittenbergu, ku ktorým patrili i Luther, namiesto toho, aby disciplinárne stíhali mníchov-odpadlíkov, sa na svojom jannárovom zasadnutí uzniesli, že odtieraz sa každý člen rádu môže slobodne rozhodnúť, či ostane alebo odíde, podľa toho, ako sám uzná za vhodné.

OMŠA

Potom nasledovala reforma liturgie, ktorá sa intímnejšie dotkla bežného človeka, pretože zmenila jeho každodenné pobožnosti. Priznali ho, aby pri eucharistii pil víno, bral sviatosťné dary do vlastných rúk, prijímal sviatosť eucharistie bez predchádzajúcej spovede, počúval slová omše v rodnom jazyku a väčšmi sa zapájal do spevu duchovných piesní.

Luther položil teoretické základy pre najpodstatnejšie zmeny. Vychádzal z princípu, že omša nie je obeta, ale vďakvyzvanie Bohu a spoločensťstvo veriacich. Nepredstavuje obetu ani v zmysle uzmiarovania si Boha, pretože Boha si netreba uzmiarovať, a ani v zmysle niečoho prineseného za obeť, pretože človek nemôže Bohu obeť ponúknuť, môže iba prijímať.³⁹ Čo však s takými výrazmi na omši ako „táto svätá obeta“, „tieto obetné dary“, „táto obeta nášho zmierenia“? V diele *O babyľonskom zajatí cirkvi* ich Luther vykladal obrazy, ale na Wartburgu prišiel k drastickému záveru: „Slová v omšovom kánone sú jasné; slová vo Svätom písme sú jasné. Nech sa kánon podriadi evanjeliu.“⁴⁰ Liturgia sa teda musela prepracovať.

Jedna osobitná forma omše sa opierala výlučne o jej obetný charakter. Bola to súkromná omša slúžená za zosnulých, za ktorých kňaz prinášal obeť. A keďže nemohli byť prítomní, oltárnu sviatosť prijímal sám. Takáto omša sa nazývala súkromnou, pretože náklady hradili súkromné osoby a uskutocňovala sa súkromne, neverejne. Luther namietal po prvé proti princípu obety a po druhé proti neúčasti zhromaždenia veriacich. V spise *O babyľonskom zajatí cirkvi* bol ochotný pripustiť takéto omše ako súkromné pobožnosti zo strany kňaza, samozrejme, za podmienky, že sa vykonávali v zbožnom duchu a nielen odraľovali, aby si kňaz splnil dennú kvótu. Na Wartburgu dospel k rozhodnutejšiemu stanovisku: „Prvého augusta napísal Melanchthonovi: „Už nikdy v živote nebudem slúžiť súkromnú omšu.“ Luther končí traktát o zrušení súkromných omší výzvou Fridrichovi Múdreému, aby napodobnil križiacku výpravu Fridricha I. Barbarossa za oslobodenie Božieho hrobu. Nech Fridrich oslobodí evanjelium vo Wittenbergu tým, že zruší všetky omše, ktoré sú kromie financované. Mimochodom, na takéto omše zamestnávali v zámočkom kostole zbor dvadsiatich piatich kňazov.“

V starej otázke, nastolenej husitmi, či sa má podávať víno laickému stavu tak, ako sa podáva chlieb, sa Luther a Wittenberčania zhodli v želaní obnoviť apoštolskú prax. Čo sa týka pôstu a spovede pred prijímaním, Luther nemal vyhranený názor. Nehodli sa na tom, či má kňaz držať chlieb a víno zdvihnuté nad oltárom. Karstadt

chápal tento akt ako predloženie obety, ktoré treba odmietnuť, zatiaľ čo Luther v ňom videl iba vyjadrenie úcty, ktoré treba ponechať.⁴⁵

PREPUKNUTIE NÁSILIA

To, na čom sa dohodli, dávalo dostatočné záruky, aby pristúpili k čínom. Začal Melancthon. Dvadsaťosem septembra vo farskom kostole podával Večeru Pánovu niekoľkým študentom pod obojim. Zwilling sa v augustiánskom kláštore obrátil so zanietenými prosbami na bratov, aby odmietli slúžiť omšu, kým sa nereformuje. Predstavený odpovedal, že radšej nebude mať nijaké omše ako zmražené. V dôsledku toho sa v augustiánskom kláštore od dvadsiateho tretieho októbra prestali slúžiť omše. V zámockom kostole prvého novembra, na Sviatok všetkých svätých, práve v deň, keď sa vystavovali relikvie a udeľovali odpustky, oznámil Justus Jonas odpustky za nezmysly a hlučne sa dožadoval zrušenia vigílií a súkromných omší.⁴⁶ Od tej chvíle odmietal slúžiť omšu, ak sa na nej neúčastnili komunikanti.⁴⁷ Vyskytli sa prvé prejavy všeobecného násilia. Študenti a meštania tak zastrášovali starovercov, že verní augustiáni sa obávali o svoju vlastnú bezpečnosť a bezpečnosť svojho kláštora. Kurfiršt bol znepokojený. Ako knieža niesol zodpovednosť za verejný poriadok. Ako kresťan sa strachoval pre pravú vieru. Chcel, aby ho poučili o tom, čo hlása Sväté písmo a ustanovil komisiu. Lenže komisia sa nevedela dohodnúť. Ani jedna skupina vo Wittenbergu sa nevedela dohodnúť. Ani univerzita, ani augustiáni, ani kapitula pri zámockom kostole. „Sme teda v peklej kaši, keď si každý robí niečo iné,“ vyjadril sa Spalatin.⁴⁸

Zástancovia starých poriadkov dokazovali, že Boh by nestrel, aby bola jeho cirkev tak dlho klamaná. Aspoň sa malo počkať so zmenami, kým by sa nedosiahla jednomyselná zhoda. Duchovenstvo by nemali obťažovať. Fridrich Múdry upozornil novátorov na to, že na omše dostávajú finančnú podporu, a ak prestanú omše, zastavia sa aj dotácie. Nedokázal pochopiť, ako si môže kňaz myslieť, že sa ožení, prestane slúžiť omše a stále bude poberať svoj plat. Tvrdil, že

úprava omše sa dotýka celého kresťanského spoločenstva; ak sa nedokáže rozhodnúť také mestečko ako Wittenberg, na ostatný svet to nezapôsobí dobrým dojmom. Predovšetkým, nech nezvnikajú rozpory a nepokoje. Štúpenčí evanjelia odpovedali tým, že poukázali na príklad Krista a apoštolov, ktorí, hoci ich bola len hŕstka, sa nedali odstrašiť od reformy obavami z nepokojov. A pokiaľ ide o predkov, ktorí kedysi dotovali omše, keby mohli znova ožiť a viac sa poučiť, boli by radi, že sa ich peniaze lepšie použili na podporu viery. Staroverci protiargumentovali: „Len preto, že vás je hŕstka, by ste si ešte nemali myslieť, že ste na tom tak ako Kristus a apoštolí.“⁴⁹

Luther v danej chvíli sympatizoval s hŕstkou a bol nešťastný, pretože udalosť sa hýbala dopredu príliš pomaly. Poslal Spalatinovi rukopisy svojich traktátov *O rehoľných sľuboch*, *O zrušení súkromných omší* a *Výpad proti arcibiskupovi z Mohuča*. Ani jeden z nich nevyšiel. Luther sa rozhodol, že inkognito podnikne cestu do Wittenbergu, aby zistil prečo.

Poznámky

- 1 DÜRER, BRIEF, 121
- 2 CLEMEN, BEITRÄGE, III, 10-15; BAUNTON, DÜRER
- 3 KALKOFF, ANFÄNGE, II, 22
- 4 KALKOFF, VERMITTLUNG, ARG, 1
- 5 DÜRER, BRIEF, 119-22
- 6 BR, 408; TR, 5353
- 7 VIII, 211
- 8 TR, 6816, s. 209
- 9 VIII, 412, 485; XXXVI, 476
- 10 VIII, 139
- 11 IKR, 194
- 12 BR, 429
- 13 BR, 407
- 14 BR, 435
- 15 BR, 429
- 16 BR, 410, s. 338
- 17 BR, 427
- 18 BR, 409
- 19 BR, 413, s. 348
- 20 BR, 417
- 21 BR, č. 415, 418-20, 429, 434
- 22 TR, č. 495, 1253, 5428, 6077
- 23 VIII, 139
- 24 BR, 435
- 25 BR, 442
- 26 BR, 448
- 27 VI, 441
- 28 BR, 442, s. 408
- 29 N. MÜLLER, WB, č. 102
- 30 CR, I, č. 184
- 31 BR, 444
- 32 BR, 426
- 33 N. MÜLLER, WB, č. 31
- 34 TANZ, č. 28
- 35 BR, 424, 428
- 36 VIII, 317
- 37 VIII, 350
- 38 VIII, 569
- 39 VIII, 441-42
- 40 VIII, 448
- 41 BR, č. 424, s. 372
- 42 N. MÜLLER, WB, 612
- 43 K. MÜLLER, LK, 6
- 44 TANZ, s. 24
- 45 N. MÜLLER, WB, č. 25, 28
- 46 CR, I, č. 150
- 47 FREDERICK, CR, I, č. 145; N. MÜLLER, WB, č. 56; OLD BIELEVERS; N. MÜLLER, č. 25, 44; EVANGELICALS; CR, I, č. 161; N. MÜLLER, WB, č. 45